

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. - Х. "Одисей", 2012 р.
2. Мірошниченко Ю.М. Арешт слідів кримінального правопорушення або всіх предметів, на яких вони збереглися, можна сприймати лише як курйоз / Ю. Мірошниченко // Закон і бізнес. - 2013. - № 9 (1099). - [Електронний ресурс]: <http://zib.com.ua/ua/14714-ar>
3. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 // Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
4. Татаров О.Ю. Практичні та організаційні проблеми

діяльності органів досудового розслідування за новим КПК України / О.Ю. Татаров / Науковий вісник ЛДУВС, 2012. - № 4. - С. 445-457.

5. Мірошниченко Ю.М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом. / Ю.М. Мірошниченко / Порівняльно-аналітичне право. - 2013. - № 3-2. - С. 310-312.

Смоков С.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу ОДУВС

Лісниченко Д.В.

викладач кафедри кримінального процесу

ОДУВС

Надійшла до редакції: 22.12.2013

УДК 343.985.7:343.102

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ОПЕЧАТУВАННЯ ЖИТЛА АБО ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Холостенко А. В.

Проаналізовано проблемні питання, що виникають у ході опечаткування приміщень під час проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди, та запропоновані шляхи подолання існуючих недоліків на законодавчому рівні.

Ключові слова: житло, інше володіння, неправомірна вигода, обшук, огляд, опечаткування, приміщення, слідчі (розшукові) дії, хабарництво.

Проанализированы проблемные вопросы, возникающие в ходе опечатывания помещений при проведении следственных (розыскных) действий по расследованию преступлений в сфере получения неправомырной выгоды, и предложены пути преодоления существующих недостатков на законодательном уровне.

Ключевые слова: жилье, другое владение, неправомырная выгода, обыск, осмотр, опечатывания, помещения, следователи (розыскные) действия, взятчи́чество.

It is analyzed the problematic issues that appeared during the sealing of premises during the investigative actions in the investigation of crimes related to obtaining of illegal profit and it is offered the ways of overcoming of existing shortcomings in legislation.

Keywords: housing, other property, undue advantage, search, inspection, sealing, space, investigative (detective) acts of bribery.

Протягом останніх десятиріч при характеристиці складної суспільно-політичної й економічної ситуації в Україні з незмінною сталістю констатується негативна тенденція активного поширення корупції й стрімкого її проникнення в усі сфери життєдіяльності держави та суспільства. Проблема корумпованості чиновників є однією з найбільш гострих і обговорюваних у засобах масової інформації, науковій і публіцистичній літературі. Це насамперед викликано тим, що вказане явище не тільки порушує права та інтереси людини, які є найвищою

цінністю, але й стало однією з основних перешкод ефективного розвитку сучасного українського суспільства та держави, а також входженню України у світову спільноту на рівні повноцінного партнера, на чому неодноразово акцентувалася увага як у документах, що визначають міжнародні відносини країни, так і в нормативних актах вищих органів влади [13, 1].

Одним із найпоширеніших проявів кримінальної корупції є одержання неправомірної вигоди або хабарництво, протидії якому необхідно приділити значну увагу.

Отже, під час розслідування злочинів, згідно з вимогами сучасного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) [1], виникають проблеми, зокрема, пов'язані із законністю опечаткування приміщень, які ми вважаємо за необхідне розглянути на прикладі особливостей розслідування злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди.

Істотний внесок у наукове вирішення проблем розслідування злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди (хабарництва) здійснили багато вітчизняних і зарубіжних вчених. На дисертаційному рівні вказаною проблематикою займалися В.М. Ліщенко, Я.Є. Мишков, А.І. Шило та ін. Поряд з цим слід зазначити, що в методиці розслідування злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди безліч проблем ще досліджені недостатньо.

На нашу думку, необхідно зосередити пильну увагу на вивченні такого питання, як опечаткування приміщень (житла або іншого володіння особи), необхідність якого виникає під час розслідування досліджуваної нами категорії злочинів.

Питання забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування кримінального провадження постає складним завданням перед правоохоронними органами сьогодення, тому метою нашої статті є врегулювання діяльності правоохоронних органів щодо опечаткування житла або іншого володіння особи під час розслідування злочинів, насамперед у сфері одержання неправомірної вигоди.

Цією метою зумовлені наступні завдання:

- обґрунтувати необхідність опечатування житла або іншого володіння особи;

- визначити проблеми, що постають перед правоохоронними органами під час опечатування житла або іншого володіння особи;

- провести порівняльну характеристику вітчизняного й зарубіжного законодавства щодо опечатування житла або іншого володіння особи;

- запропонувати способи подолання існуючих вад на законодавчому рівні.

В умовах реформування в Україні соціально-економічної сфери, реорганізації економічного механізму в регулюванні нових форм власності, постійної зміни законодавства досить відчутно загострилася криміногенна обстановка, виникли нові види посадових злочинів, зокрема одержання неправомірної вигоди, яке набуло масового й часто організованого характеру. Розмаїтість його форм, проникнення до різних сфер діяльності - економічної, фінансової, підприємницької, освіти й науки - потребує нових способів організації боротьби з цими злочинними проявами, опрацювання рекомендацій, спрямованих на вдосконалення їх розслідування й попередження. Сьогодні існує потреба в розробці методики розслідування злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди, яка передбачає не тільки визначення його криміналістичної характеристики, а й створення рекомендацій щодо планування й організації розслідування, зумовлених слідчими ситуаціями, що мають нетрадиційний характер [12, 1].

До речі, прокурори, слідчі та співробітники оперативних підрозділів у ході розслідування вказаних злочинів, особливо під час проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд, обшук, часто стикаються з проблемою необхідності опечатування приміщень. Ця обставина зумовлена необхідністю збереження попередньої обстановки, а також недопущення втрати чи знищення речових доказів і документів, з метою проведення повторного або додаткового огляду чи обшуку. Як правило, потреба опечатування приміщень виникає у випадках, коли не досягнена основна мета відповідної процесуальної дії - виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, а в деяких випадках - відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст.ст. 234, 237 КПК України).

У нашому випадку практичним прикладом необхідності опечатування приміщень буде виникнення наступних обставин:

- необхідність проведення повторного або додаткового огляду чи обшуку після уточнення інформації щодо місця знаходження грошових коштів, інших речових доказів, документів тощо, які заховані одержувачем неправомірної вигоди й не були знайдені правоохоронцями під час проведення первинної слідчої (розшукової) дії;

- необхідність проведення повторного або додаткового огляду чи обшуку, у зв'язку з неповнотою проведення первинної слідчої (розшукової) дії, що зумовлена великим обсягом роботи, поганими погодними умовами, відключенням освітлення в нічний час, втечею злочинця, різким погіршенням стану здоров'я злочинця;

- необхідність проведення ретельного огляду речей і документів, що знаходяться в приміщенні, з використанням спеціальної апаратури й технічних засобів та ін.

У процесі прийняття рішення щодо опечатування

приміщення, співробітники прокуратури, слідчих та оперативних підрозділів можуть застосовувати наступні нормативно-правові акти.

1. Працівники міліції:

- згідно з вимогами п. 22 ст. 11 Закону України "Про міліцію" [2] мають право опечатувати та закривати об'єкти, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

- згідно з вимогами п. 24 ст. 11 Закону України "Про міліцію" мають право опечатувати каси, склади та архіви на термін не більше 24 годин з моменту такого опечатування, зазначеного в протоколі.

2. Спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, а також спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України:

- згідно з вимогами п. 6 ч. 4 ст. 12 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" [4] мають право за постановою та з санкції відповідного прокурора по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, а у невідкладних випадках - з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті й розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону.

3. Служба безпеки України, її органи й співробітники:

- згідно з вимогами п. 6 ч. 2 ст. 25 Закону України "Про Службу безпеки України" [6], у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності, мають право за постановою слідчого та з санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а в невідкладних випадках - з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті й розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону.

Законами України "Про оперативно-розшукову діяльність" [3] та "Про прокуратуру" [5] опечатування приміщень не передбачено.

Проведення аналізу законодавчих актів, які регулюють діяльність таких оперативних підрозділів (ст. 41 КПК України), як:

- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового й митного законодавства;

- органів Державної пенітенціарної служби;

- органів Державної прикордонної служби -

у контексті нашої роботи не вважаємо за необхідне, у зв'язку з тим, що вказані оперативні підрозділи не задіяні в розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди.

На жаль, опечатування приміщень на стадії досудового розслідування сучасним КПК України не передбачено. У практичній діяльності органів розслідування в кримінальних провадженнях по злочинам у сфері одержання неправомірної вигоди наявні непоодинокі помилки в процесі доказування, зокрема під час збирання (формування), перевірки, оцінки й використання доказів у процесі прийняття й обґрунтування процесуальних рішень [11, 3]. Правоохоронці під час проведення про-

цесуальних дій, при печатуванні приміщень, керуються не КПК, а окремими законами, що регулюють діяльність відповідного правоохоронного органу або взагалі ні на які нормативно-правові акти не посилаються, що є грубим порушенням вимог ст. 9 КПК України - законності. Так, у частині 3 ст. 9 КПК України вказано, що закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосується кримінального провадження, повинні відповідати КПК. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК. Розповсюджені приклади уникнення печатування приміщень слідчими й оперуповноваженими, навіть у випадках, коли печатування необхідне в інтересах кримінального провадження для збереження доказів. Отже, на сучасному етапі боротьби зі злочинністю законність дій співробітників прокуратури, слідчих і оперативних підрозділів щодо печатування приміщень у ході проведення певних процесуальних дій викликає сумнів.

У ході вивчення Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації [9], а також Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь [7], ми не виявили правові норми, що регламентують порядок печатування приміщень. Опрацюванням Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова (далі - КПК РМ) [8] встановлено, що згідно зі ст. 208 КПК РМ нерухомість (у нашому випадку - приміщення) може бути опечатана тільки після накладення на неї арешту. Опечатування приміщення під час або одразу ж після проведення процесуальних дій КПК РМ не передбачене.

З метою вирішення завдань нашої статті пропонуємо ввести в КПК України таку новелу, як печатування житла або іншого володіння особи, і віднести її до II Розділу "Заходи забезпечення кримінального провадження".

Необхідно відзначити, що під житлом особи (ст. 233 КПК України) розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення й правового статусу, і пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи (ст. 233 КПК України) розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

При визначенні житла чи іншого володіння особи вирішальним є те, що ці об'єкти знаходяться у власності, причому форма власності значення не має. Такий широкий підхід до розуміння понять "житло", віднесення до "іншого володіння" офісних і службових приміщень, приміщень господарського, виробничого та іншого призначення відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював необхідність саме такого підходу [10, 590].

Законодавцю, на нашу думку, при розробці відповідних положень щодо печатування житла або іншого володіння особи необхідно виконати наступні позиції.

1. Сформулювати чіткий перелік підстав, що надають право печатувати житло або інше володіння особи (обґрунтована необхідність збереження обстановки події або проведення додаткового чи повторного огляду, обшуку, накладення арешту на житло або інше володіння особи).

2. Надати право прийняття рішень щодо печатування

житла або іншого володіння особи співробітникам як органів прокуратури й досудового розслідування, так і оперативних підрозділів (за письмовим дорученням прокурора або слідчого).

3. Дозволити печатування житла або іншого володіння особи під час таких слідчих (розшукових) дій, як огляд і обшук, а також передбачити самостійну процесуальну дію - печатування житла або іншого володіння особи.

4. Визначити, що прокурори, слідчі та співробітники оперативних підрозділів мають право печатувати житло або інше володіння особи строком на 72 години. За потреби продовження вказаного строку, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Житло або інше володіння особи може бути опечатаним протягом кримінального провадження (досудового розслідування й судового провадження).

5. Передбачити наступні підстави припинення печатування (розпечатання) житла або іншого володіння особи:

- за постановою слідчого в разі, якщо печатування проводилося строком на 72 години за рішенням слідчого або співробітника оперативного підрозділу;

- за постановою прокурора, якщо печатування проводилося строком на 72 години за його рішенням, або за рішенням слідчого чи співробітника оперативного підрозділу, якщо прокурор визнає таке печатування безпідставним;

- у разі не звернення або несвоєчасного звернення прокурором, слідчим за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотанням про продовження строку печатування більше ніж на 72 години;

- за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови в задоволенні клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором про печатування житла або іншого володіння особи;

- у разі скасування печатування житла або іншого володіння особи.

6. Зобов'язати прокурорів, слідчих і співробітників оперативних підрозділів складати протоколи про припинення печатування (розпечатання) житла або іншого володіння особи.

7. Впровадити наступні підстави скасування печатування (розпечатання) житла або іншого володіння особи:

- печатування може бути скасоване ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, якщо в подальшому в застосуванні цього заходу відпала потреба;

- печатування може бути скасоване ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або рішення про печатування прийнято необґрунтовано;

- прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує печатування житла або іншого володіння особи, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації;

- суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування печатування житла або іншого володіння особи. Суд скасовує печатування житла або іншого володіння особи, зокрема, у разі виправдання

обвинуваченого; закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації; не призначення судом покарання у вигляді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації; залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові.

8. Установити порядок охорони (за потреби) опечатаного житла або іншого володіння особи.

Отже, визначення на законодавчому рівні порядку опечатування житла або іншого володіння особи сприятиме підвищенню ефективності розслідування не тільки злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди, а взагалі всіх кримінальних правопорушень (діянь, передбачених законом України про кримінальну відповідальність).

Унаслідок проведеної роботи нами виконані завдання, а саме: обґрунтована необхідність опечатування житла або іншого володіння особи; визначені проблеми, що постають перед правоохоронними органами під час опечатування житла або іншого володіння особи; проведена порівняльна характеристика вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо опечатування житла або іншого володіння особи; запропоновані шляхи подолання існуючих вад на законодавчому рівні, і загалом, досягнута мета статті - нормативне врегулювання діяльності правоохоронних органів щодо опечатування житла або іншого володіння особи під час розслідування злочинів, насамперед у сфері одержання неправомірної вигоди.

Наукова новизна положень, викладених у статті, полягає в тому, що вперше аргументовано необхідність нормативного забезпечення на стадії досудового розслідування процедури опечатування житла або іншого володіння особи співробітниками правоохоронних органів, а також наведені відповідні рекомендації щодо специфіки його проведення. Отримані результати мають важливе значення в практичній діяльності правоохоронних органів у частині дотримання законності під час збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Перспективними напрямками запропонованого нами дослідження є розробка змін і доповнень до КПК України для подальшого впровадження в правозастосовну діяльність категорії опечатування житла або іншого володіння особи.

На нашу думку, введення в кримінальне процесуальне законодавство України такої новації, як опечатування житла або іншого володіння особи, стане потужним важелем у боротьбі зі злочинністю.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 01.09.2014 р. № 314-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. - Назва з екрану.

2. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 16.03.2014 р. № 77-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12/page>. - Назва з екрану.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 11.08.2013 . № 06-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page?text=%EE%EF%E5%F7%E0%F2>. - Назва з екрану.

4. Про організаційно-правові основи боротьби з орга-

нізованою злочинністю: закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 11.10.2013 р. № 5178-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3341-12/page?text=%EE%EF%E5%F7%E0%F2>. - Назва з екрану.

5. Про прокуратуру: закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 02.03.2014 р. № 763-18, 767-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/page?text=%EE%EF%E5%F7%E0%F2>. - Назва з екрану.

6. Про Службу безпеки України: закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 02.03.2014 р. № 763-18, 767-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/page?text=%EE%EF%E5%F7%E0%F2>. - Назва з екрану.

7. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Беларусь: закон Республіки Беларусь от 16.07.1999 г. № 295-3 с изм., внес. согл. с Законами Республіки Беларусь: по состоянию на 13.07.2012 г. № 417-3. - [Електронний ресурс]: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2002. - Название с экрана.

8. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Молдова: закон Республіки Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV с изм., внес. согл. с Законами Республіки Молдова: по состоянию на 23.12.2013 г. № 326. - [Електронний ресурс]: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833. - Название с экрана.

9. Уголовно-процесуальний кодекс Российской Федерации: федеральный закон Российской Федерации от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ с изм., внес., согл. с Федеральными законами Российской Федерации: по состоянию на 03.02.2014 г. № 7-ФЗ. - [Електронний ресурс]: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=1660. - Название с экрана.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.

11. Ліщенко В.М. Доказування на досудових стадіях кримінального процесу в справах про одержання хабара [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / В.М. Ліщенко; Національна академія внутрішніх справ. - Київ, 2011. - 22 с.

12. Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / Я.Є. Мишков; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2005. - 14 с.

13. Шило А.І. Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / А.І. Шило; Національна академія прокуратури України. - К., 2013. - 18 с.

Холостенко А.В.
кандидат юридичних наук,
в. о. начальника кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії ОДУВС
Надійшла до